

Kassila täydentää elämäkertojaan

Matti Kassila (2012) Suurten elokuvaohjaajien jäljillä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos, 288 s.

Matti Kassila on kirjoittanut itsestään ja elokuvistaan useammankin kirjan. Alkuvuodesta 2012 ilmestyi neljäs, *Suurten elokuvaohjaajien jäljillä*. Teos oli pitkään työn alla, ja siitä liikkui monenkirjavia tietoja. Kassilan sanottiin kirjoittavan häneen vaikuttaneista elokuvaohjaajista, mihin kirjan otsikkokin näyttäisi viittaavan. Odotukset nousivat korkealle. *Suurten elokuvaohjaajien jäljillä* on kuitenkin monenkirjava kokonaisuus sekä hyvässä että pahassa, ja vaikutushistoriasta kiinnostuneet joutuvat pettymään.

Vuonna 1924 syntynyt Kassila on pisimpään työskennellyt elossa oleva suomalainen elokuvaohjaaja. Hänen aktiivinen elokuvauransa ulottuu 1940-luvulta aina 1990-luvun alkuun. Näinä vuosina suomalaisessa elokuvassa ehti tapahtua paljon. Kotimaista on paikannettu ulkomaista vasten ja ihanteita on haettu eri suunnilta. Kassilan elokuvia tarkasti katsovat näkevätkin niissä monia kansainvälisten elokuvien piirteitä: ohjaaja näyttäisi saaneen vaikutteita ainakin Alfred Hitchcockilta, Ingmar Bergmanilta ja Martin Scorseselta. Kirjaan tarttuessani halusin saada tietää, mitä Kassila on kultakin ohjaajalta omaksunut ja miten hän on näitä vaikutteita työstänyt. ”Kuinka esimerkiksi Bergman, Welles tai Mihail Kalatozov on vaikuttanut hänen työhönsä?” kirjan takakannessakin kysytään. Vastaukset jäävät kuitenkin vailinaisiksi tai ne puuttuvat kokonaan.

Kirja jakautuu osioihin, joista useimmat on omistettu elokuvamaille, ja loput elämänkerallisemmalle aineistolle. Läpikäytäviä maita ovat Ruotsi, Yhdysvallat, Neuvostoliitto, Ranska, Italia, Tšekkoslovakia ja Unkari. Yhtenäistä käsittelyä ei kuitenkaan ole. Kassila kirjoittaa omasta elämästään suhteessa mainittuihin maihin, hänen ihailemistaan ohjaajista ja elokuvamatkoistaan ulkomaille. Teksti on kirjavaa ja sisältää niin kaskuja kuin muistelmia: elokuvakalusto on jäänyt

tulliin ja paikallisten kanssa on tullut niin ryyppätyä kuin rakasteltuakin. Sivumääräisesti eniten kerrottavaa on Neuvostoliitosta, jossa Kassila vieraili moneen kertaan. Ikävä kyllä monilla näistä kertomuksista on vain vähän tekemistä elokuvan kanssa. Paikoin muistelmat ovat suorastaan riemastuttavia. Hymyilin erityisesti kohdalle, jossa ohjaaja kertoo miliisin puuttuneen *Vodkaa, komisario Palmun* (1969) kuvauksiin: "Stoi, stoi, stoi", miliisi esteli. "Finskaja filmgrupp! Mos-Film!" Kassila vastasi komentavaan sävyyn ja viittasi Jopi Rinteen arvovaltaiseen hahmoon. Kuvaukset suoritettiin loppuun.

Kassila toteaa moneen kertaan sen ja sen ohjaajan vaikuttaneen häneen, mutta epäselväksi jää miten. Yksi taiteilijan eniten ihailemista elokuvantekijöistä on Alfred Hitchcock. Kassila ylistää elokuvantekijää ja hänen taitojaan vuolaasti, mutta toteaa lopulta näin: "Ei Hitchcock kertonut minulle näitä asioita, mutta katsoin hänen elokuviaan ja tulin omasta kokemuksestani samoihin tuloksiin." On kuin kirjoittaja pelkäisi myöntää, että monilla elokuvilla ja elokuvantekijöillä oli häneen ja hänen teoksiinsa suuri vaikutus. Esimerkiksi *Tulipunaaisessa kyyhkysessä* (1961) on paljon hitchcockmaista tematiikkaa ja kuvastoa. Tauno Palon näytteleä tohtori Olavi Aitamaa pakenee syyttömänä häntä murhaajana pitäviä poliiseja, aivan kuten monet Hitchcockin päähenkilöt, esimerkiksi elokuvissa *Väärä mies* (*The Wrong Man*, USA 1956) ja *Vaarallinen romanssi* (*North by Northwest*, USA 1959). Aitamaan eroottinen painajaisuni päättyy surrealistiseen kuvaan, jossa mies putoaa hitaasti korkealta, aivan kuten John Fergusonin painajaisuni elokuvassa *Vertigo – Punainen kyynel* (*Vertigo*, USA 1958). Tällaisista yhtäläisyyksistä Kassila ei sano mitään. Mitä tutkija tekee silloin kun elokuvantekijä kieltää tai ei tunnusta saaneensa vaikutteita? Selvää on, että Kassilan teos voi jopa vaikeuttaa vaikutushistorian tutkimista.

Kassila käsittelee *Sinistä viikkoa* (Suomi 1951) suhteessa Bergmaniin. Teoksen syntyyn vaikuttivat ainakin *Kesä Monikan kanssa* (*Sommaren med Monika*, Ruotsi 1952) ja *Kesäinen leikki* (*Sommarlek*, Ruotsi 1951). Kassila huomioi teosten tapahtumien ja miljöiden muistuttavan toisiaan. Lisäksi hän sanoo Bergmanin elokuvien rohkaiseen

häntä vapautumaan sovittamansa novellin pakotteista. Silti Kassila päättyy toteamaan näin: "Mutta tekijänä olin jo oma itseni, en siis matkinut ketään. Löysin oman muotokieleni, visio oli minun." Ohjaaja selvästi puolustelee elokuviaan, mutta ihan turhaan. Kassila on arvostettu ohjaaja, jonka työtä ja teoksia koskevaa tutkimusta on tehty ja tehdään tälläkin hetkellä. Taiteilijat ovat aina omaksuneet vaikutteita toinen toisiltaan, sillä mitään ei synny kulttuurisessa tyhjiössä. Jokainen ajatus on vaikutteita jostain! Pohtiipa Kassila itsekkin, että "[e]lokuva on kansainvälistä vuoropuhelua ja perinteen siirtoa sen lisäksi, että jokainen ohjaaja tuo siihen oman lisänsä". Juuri tästä perinteen siirrosta ja oman lisän tuomisesta olisin halunnut tietää enemmän. Kassila on kuitenkin vaitonainen. Konkreettisimmillaan hän sanoo, että *Elokuun* (1956) lopun hämmennys oli "ilman muuta *Huudon* [*Il Grido*, Michelangelo Antonioni, Italia 1957] kuvien vaikutuksesta syntynyt".

Suurten elokuvaohjaajien jäljillä kertoo enemmän Kassilasta kuin hänen elokuvistaan tai ulkomaisista ohjaajista. Selväksi käy, että kun ranskalaisen elokuvan uusi aalto levisi lopulta Suomeenkin, Kassila tunsi itsensä syrjäytetyksi. Hän edusti vanhaa elokuvaa, josta uusilla tekijöillä ei usein ollut paljon hyvää sanottavana. Tämä on selvästi satuttanut häntä ja näkyy niin kirjan yleisotteessa kuin monissa toteamuksissakin: "Olen tekijä, auteur, kiistattomasti, teen omaa elokuvaani ja saan muutkin tekemään sitä". Elokuvantekijänä Kassila on kiistatta monipuolisempi kuin monet suomalaisen uuden aallon ohjaajat. Hän on tehnyt niin studioelokuvaa kuin studioista riippumatonta pienen budjetin elokuvaa. Hänen elokuvistaan toiset ovat konventionaalisia ja toiset tyylliteltyjä. Kassila on tehnyt komediaa, rikoselokuvaa, toimintaelokuvaa ja vakavaa draamaa. Kirjansa loppupuolella ohjaaja käsittelee suhdettaan niin Risto Jarvaan kuin Peter von Baghiin. Kaikesta näkee, että Kassila on klassisen Hollywood-elokuvan kasvatti ja ylpeä siitä. Hän kritisoi suomalaisten uuden aallon elokuvien sieluttomuutta sekä tekijöiden ja kriitikoiden yltiöpoliittisuutta. On hauska nähdä, että hän vastaa ankarille kritisoijilleen sanojaan kaunistelematta.

Kaiken kaikkiaan Kassilla on suotta huolissaan elokuviensa puolesta. Samoin kuin myöhemmin jouduttiin myöntämään, että ranskalaisessa uutta aaltoa edeltäneessä elokuvassa oli paljon hyvää, jo kauan sitten koitti aika myöntää, että niin oli suomalaisessa studioelokuvassakin. Sitä paitsi, eihän Kassilan merkitys rajoitu studiokaudelle sekä 1950- ja 1960-lukujen taitteeseen, jolloin hän ohjasi monta erinomaista elokuvaa. Eikös Kassila ollut myös ensimmäisiä elokuvantekijöitä, jotka olivat tuomassa jälki-klassisen Hollywood-elokuvan estetiikkaa osaksi suomalaista elokuvaa? Väkivaltainen ja toiminnallinen *Jäähyväiset presidentille* (1986) on tästä hyvä esimerkki.

Suurten elokuvaohjaajien jäljillä ei kerro paljoakaan Kassilan suhteesta kansallisen ja kansainvälisen elokuvan dialektiikkaan, mutta kiinnostavaa tietoa siitä silti löytyy. Kirja olisi huomattavasti parempi, jos sen toimittamiseen olisi panostettu vähän enem-

män. Kassila esimerkiksi sanoo, että *Kummisetä* (*The Godfather*, USA 1972) on hänen lempielokuviaan. Jonkun olisi pitänyt pyytää häntä kertomaan, minkä takia, sillä sitä Kassila ei sano. Hän pitää yhdysvaltalaisista elokuvaa itseensä eniten vaikuttaneena, ja täydentää väitettä mainitsemalla ranskalaisen elokuvan vaikuttaneen amerikkalaista enemmän hänen taiteelliseen kunnianhimoonsa. Kassila on siis omaksunut erityyppisiä vaikutteita eri maiden elokuvista. Tästä kaikesta haluaisin tietää paljon enemmän. Selvää on, että transnationaalien elokuvatuotkimuksen on jatkettava tästä. Kassilan muistelmista löytyy paljon vähämerkityksisiltä näyttäviä vihjeitä, joiden pohjalta on lähdeittävä päättämään taustalla vaikuttavien kokonaisuuksien ja laajempien merkityksien. Se, mikä nyt näyttää vähäpätöiseltä, voi jonain päivänä osoittautua hyvinkin arvokkaaksi.

Jaakko Seppälä